

*В. В. Гой,
аспірант, Харківський національний економічний університет*

ПРИЧИНИ ТА ВИДИ ПРОТИПРАВНИХ БАНКРУТСТВ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

*V. Goi,
post-graduate student, Kharkiv National Economic University*

THE CAUSES AND TYPES OF ILLEGAL BANKRUPTCIES IN THE ECONOMY OF UKRAINE

У статті визначено особливості та запропонована класифікація факторів, які призводять українські підприємства до банкрутства. Особливу увагу автор звертає на причини протиправних банкрутств в Україні, кількість яких з кожним роком зростає. Розроблена систематизація видів банкрутств господарюючих суб'єктів у сучасних економічних умовах.

The article outlines the characteristics and classification of the factors leading Ukrainian companies into bankruptcy. Author pays special attention to the causes of wrongful bankruptcies in Ukraine, the number of which is growing every year. Designed ordering types of bankruptcies businesses in the current economic conditions.

Ключові слова: інститут банкрутства, фактори банкрутства, види банкрутств, протиправне банкрутство, кримінальне банкрутство, проступки у сфері банкрутства, доведення до банкрутства, фіктивне банкрутство.

Key words: institute for bankruptcy, factors of bankruptcy, types of bankruptcies, illegal bankruptcy, criminal bankruptcy, misdemeanors in bankruptcy, conditioning to bankruptcy, fictitious bankruptcy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

В останні роки для української економіки характерною є стійка тенденція до збільшення кількості збиткових підприємств. У більшості випадків погіршення стану підприємств пов'язано з неефективною системою управління, низькотехнологічним і високо затратним виробництвом, грубими помилками в управлінні підприємством та ін. Реформи, які мають місце у зв'язку з переходом до ринкової економіки, теж стали сильним потрясінням для підприємств нашої країни. Більшість із них, не зумівши пристосуватися до нових умов господарювання, працюють неефективно, збитково і в результаті, втративши свою платоспроможність, стають банкрутами.

Банкрутство підприємств набуло масового характеру і поступово перетворюється не тільки в результативний спосіб перерозподілу ресурсів в економіці, яка інтенсивно розвивається та постійно трансформується, але і у спосіб переділу власності і збагачення окремих груп власників.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у дослідження проблеми банкрутства та відновлення платоспроможності підприємств зробили іноземні та вітчизняні вчені: Альтман Е., Бівер У., Бланк І.О., Грязнова А., Джунов В.В., Кизим М.О., Коротков Е., Лігоненко Л.О., Лис Р., Терещенко О.О., Тітов М., Халмарк С. та ін. У публікаціях Н. В. Григор'є-

вої, А.В. Львової, К.А. Мараховської особлива увага приділяється проблемам виявлення ознак протиправних банкрутств та особливостям економічного аналізу кризового стану на підприємстві в умовах навмисного доведення до банкрутства.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

У роботах вчених фрагментарно досліджуються чинники, що послужили причиною банкрутства, не розроблена система і класифікація факторів та видів протиправних банкрутств, які мають місце в сучасній економіці України.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної статті є висвітлення особливостей видів протиправних банкрутств, а також аналіз та класифікація факторів, що їх викликають.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Як свідчить світова практика, банкрутство являє собою неминучий прояв будь-якого сучасного ринку, який, використовуючи банкрутство як ринковий інструмент перерозподілу капіталу, відображає об'єктивні процеси структурної перебудови національної та світової економіки. Інститут банкрутства — це об'єктивно обумовлена господарським життям в умовах ринкових відносин сукупність правових норм, покликана регулювати економічні відносини між суб'єктами підприємницької діяльності з метою дотримання ними господарської дисципліни чи вимог ринку для забезпечення повного і своєчасного виконання їх боргових зобов'язань [1, с. 9—12].

У розвинених країнах регулювання неплатоспроможності (банкрутства) є сформованою галуззю права, при цьому економіка держави диктує необхідність постійного оновлення відповідних норм. Основне призначення інституту банкрутства — забезпечити передбачуваний розподіл ризиків для кредиторів.

Завданнями, які дозволяють вирішувати процедури банкрутства, є [2, с. 119]:

- відсторонення від господарювання неефективних і незаконослухняних підприємців і власників, які завдають своїми діями шкоди іншим учасникам економічної діяльності;

- залучення в господарський оборот майна неспроможних підприємців для реалізації можливості його ефективного використання.

Інститут банкрутства в довгостроковій перспективі стає механізмом здійснення структурних зрушень в економіці. На сучасному етапі розвитку економіки інститут банкрутства сприяє переливанню капіталу з реального сектора економіки, орієнтованого в основному на внутрішній попит, в експортно-орієнтовані виробництва і кредитно-фінансову систему [3, с. 99].

Можливості використання банкрутства для реформування підприємств та зміни "неефективного" власника є вельми обмеженими, його основне призначення — ліквідувати неефективні виробництва, перерозподілити активи, що використовуються нераціонально, та знизити господарські ризики в економіці [4, с. 13].

Розглянемо класифікацію факторів, що впливають на платоспроможність підприємства і в подальшому стають причинами його банкрутства, різними авторами. В цілому треба зазначити, що тут ключовою характеристикою виступає фінансовий стан господарюючого суб'єкта. А тому, цілком правомірно ідентифікувати чинники, що призвели до неплатоспроможності та одночасно до неспроможності, розділивши їх на дві групи: зовнішні та внутрішні.

Так, Мартиненко В.П. [5, с. 61] причинами банкрутства вважає взаємодію цілого ряду факторів, одні з яких являються зовнішніми по відношенню до підприємства, на які в підприємства немає практичної можливості впливати або цей вплив може бути слабким. Інші фактори внутрішнього характеру. Як правило, ця група факторів безпосередньо залежить від організації роботи на самому підприємстві.

На відміну від поділу причин банкрутства підприємств на зовнішні та внутрішні, що представлені в роботі [5, с. 61], автор Гук О.В. [6, с. 62] виділяє три групи факторів: сучасні загальносвітові економічні тенденції, національні політико-економічні причини та внутрішні причини підприємства. Таке врахування сучасних світових тенденцій, на думку автора, дасть змогу підприємству формувати систему запобігання банкрутству, яка виконуватиме основну функцію — функцію випередження.

Заслугує уваги класифікація факторів банкрутства, розроблена Сухаревим П.М. та Возіяною Н.Ю. [7, с. 139], в якій автори виділяють сім основних ознак причин виникнення банкрутства: за формою виникнення (зовнішні і внутрішні), за природою виникнення, щодо осіб, які створили ситуацію банкрутства, за характером виникнення і джерелом заподіяння збитку, за часом дії, за можливістю впливу підприємства на причини, за можливістю діагностування і прогнозування.

До найбільш важливих зовнішніх факторів слід віднести: інфляцію (зростання цін на вихідну сировину, матеріали, паливо, енергетичні ресурси), зміна банківських процентних ставок і умов кредитування, податкових ставок і митних зборів, зміна законодавчих актів та ін. [12, с. 19—27]. Незважаючи на існування безлічі причин, що призводять підприємства до фінансових труднощів, банкрутство багатьох відбувається прямо або побічно з вини їх керівництва.

Не слід забувати про те, що в умовах сучасного господарювання має місце група протиправних факторів, які виникають і діють цілеспрямовано, з корисливою метою, завдаючи збитку державі, кредиторам чи самому підприємству-мішені.

Результати економічної діяльності будь-якого підприємства в сучасній економіці залежать від впливу безлічі зовнішніх і внутрішніх факторів, частка "внеску" яких може бути неоднаковою. Наприклад, для розвинутих країн зі стійкою політичною і економічною системою банкрутство, за оцінкою зарубіжних дослідників, викликається приблизно на третину зовнішніми факторами, а решта припадає на внутрішні. Саме тому аналіз їх взаємодії і взаємозв'язків виключно важлив і актуальний не тільки для окремо взятих суб'єктів ринкового господарства, але і для всієї економічної системи.

Таблиця 1. Фактори банкрутства підприємств

Зовнішні (макрорівень)	Внутрішні (мікрорівень)	
	Протиправні (навмисні)	Спонтанні
<ul style="list-style-type: none"> - фактори виробництва; - фактори попиту; - фактори конкурентного середовища; - діяльність законодавчих і виконавчих органів влади; - фактори випадковості; - фактори законодавчої бази; - фактори управління господарством; - фактори соціальної сфери. 	<ul style="list-style-type: none"> - умисел в діях окремих осіб; - наявність ринку замовних банкрутств. 	<ul style="list-style-type: none"> - технічні ресурси підприємства; - технологічні ресурси підприємства; - просторові ресурси; - кадрові ресурси; - ресурси управлінської структури підприємства; - організаційні ресурси; - фінансові ресурси; - стратегічний потенціал підприємства; - фінансовий стан підприємства; - управління підприємством.

На підставі проведеного аналізу літературних джерел, можна зробити висновок, що чіткої класифікації причин банкрутств немає. Аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів діяльності підприємств дає можливість заздалегідь оцінити можливі загрози, судити про виникнення кризової ситуації, а також виробити попереджувальну стратегію. Вплив на суб'єкт господарювання зовнішніх та внутрішніх груп факторів відбувається одночасно.

Автором проведена робота по удосконаленню і узгодженню існуючих класифікацій та виділенню окремої групи протиправних факторів виникнення і розвитку неплатоспроможності українських підприємств. Розглянемо їх більш детально.

Фактори зовнішнього середовища (макрорівень) значною мірою роблять менш стійкими рівновагу і стабільність окремих суб'єктів господарювання, цілих галузей, національної економіки в цілому. Серед них варто виділити: фактори виробництва (кон'юнктура ринків матеріальних та сировинних ресурсів, кон'юнктура ринків засобів виробництва, кон'юнктура ринків трудових ресурсів; кон'юнктура ринків фінансових ресурсів), фактори попиту (величина попиту, стабільність попиту, вимоги покупців до якості товарів підприємства, еластичність попиту, різноманітність споживачів товарів підприємства, економічний потенціал покупців), фактори конкурентного середовища (суперництво між існуючими конкуруючими підприємствами, конкурентні сили, що виникають через загрозу з боку товарів-замінників, конкурентні сили, що виникають через загрозу появи нових конкурентів, конкурентні сили, що виникають через економічні можливості і торговельні здібності постачальників), діяльність законодавчих і виконавчих органів влади (податкова політика, грошово-кредитна політика, митна політика, правове середовище, політика цін і доходів), фактори випадковості (форс-мажорні обставини, зовнішня політика іноземних держав-партнерів по бізнесу та ін.), фактори законодавчої бази (різноманітність законодавча база, погано налагоджений механізм виконання законів), фактори управління господарством (регулювання цін і тарифів на продукцію монополій, слабке конкурентне середовище в ряді галузей промисловості, не налагоджений механізм банкрутства), а також фактори соціальної сфери (бюрократизм, корупція, сильний вплив адміністративного ресурсу, наявність умов, що по суті закріплюють робочу силу на одному місці (реєстрація, відсутність житла і роботи в інших місцях)).

У свою чергу діяльність окремого підприємства детермінована наявністю власних ресурсів, різке знижен-

ня або погіршення використання яких у процесі функціонування формує так звану групу внутрішніх факторів, що впливають на платоспроможність підприємства.

Внутрішні фактори, що призводять підприємство до неплатоспроможності і як наслідок ведуть до банкрутства, на думку автора, слід розділити на спонтанні ("продиктовані" ринком) та протиправні (навмисні) — дії зацікавлених осіб з метою отримання вигод.

Підгрупа спонтанного банкрутства групи внутрішніх факторів включає:

технічні ресурси підприємства (засоби технічного оснащення, сировина, матеріали, напівфабрикати, енергія), технологічні ресурси підприємства (науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, технологія виготовлення товарів підприємства), просторові ресурси (виробничі та невиробничі будівлі, споруди та інженерні комунікації), кадрові ресурси (працівники, що визначають цілі розвитку підприємства, працівники, які розробляють засоби досягнення цілей підприємства, працівники, що організують процес створення засобів досягнення цілей, працівники, які безпосередньо створюють засоби досягнення цілей підприємства, працівники, які обслуговують процес створення засобів досягнення цілей підприємства), ресурси управлінської структури підприємства (ступінь адекватності і час проходження управлінських впливів за рівнями ієрархії, ступінь автономії осіб, що приймають рішення, на кожному рівні ієрархії управління підприємством, ступінь гнучкості організаційної структури системи управління підприємством), організаційні ресурси (інформаційне забезпечення: виробництва, НДДКР, управління підприємством; науково-інформаційне обслуговування), фінансові ресурси (ступінь залежності від залучених джерел фінансування, рівень нерозподіленого прибутку підприємства), стратегічний потенціал підприємства (відповідність стратегічного потенціалу підприємства його цілям щодо формування конкурентної переваги на ринку), фактори фінансового стану підприємства (високий рівень зносу основних виробничих фондів, високі виробничі витрати, наявність заборгованості перед бюджетом та іншими суб'єктами господарювання, недофінансування виробництва) та фактори управління підприємством (низький рівень менеджменту, слабка маркетингова політика, відсутність фінансової стратегії розвитку).

Всі вищезазначені фактори досить детально розглянуті вітчизняними та зарубіжними авторами, тому в даній роботі вони не розглядаються.

Підгрупа протиправних (навмисних) внутрішніх факторів характеризується тим, що на підприємстві протиправно створюються умови (дії чи бездіяльність) зацікавленими особами з навмисного створення (збільшення), приховування неплатоспроможності чи фіктивної неплатоспроможності з корисливою метою. Вплив цієї підгрупи факторів на підприємство є виключно негативним і завжди завдає збитків кредиторам, власникам чи державі.

До цієї підгрупи можна віднести наступні фактори протиправних банкрутств:

— наявність ринку замовних банкрутств у цілях переділу власності, усунення конкурентів, придбання майна за заниженою ціною;

— наявність умислу в діях власника або керівника підприємства-боржника з метою отримання особистої вигоди в результаті прихованого, фіктивного чи навмисного банкрутства, а саме: вигоди майнового характеру, вигоди немайнового характеру (кар'єризм, протекціонізм, отримання взаємної послуги, бажання приховати некомпетентність).

Таким чином, можна виділити групу причин протиправного банкрутства з точки зору цільової орієнтації і пов'язаних з політикою конкурентів, кредиторів, власників або керівників підприємства, що переслідують певну мету — отримання вигоди в результаті банкрутства та ліквідації підприємства. Запропонована класифікація наведена у табл. 1.

Залежно від того, які фактори (зовнішні чи внутрішні) стали корінною причиною неспроможності підприємств, в економіці розрізняють такі типи банкрутства [8, с. 27]:

— специфічне банкрутство підприємства, яке функціонує у збалансованій економіці, що виникло з суб'єктивних причин, коли дане підприємство не змогло виконати взяті на себе зобов'язання;

— масове банкрутство підприємств, що функціонують в умовах кризового стану економіки, коли вони не здатні вирішувати економічні завдання в перспективі.

До недавнього часу в Україні переважав другий тип банкрутства. Тому і причини неплатоспроможності підприємств в силу масовості явища були загальними, типовими, незалежно від форм їх власності, організаційно-правових форм та інших особливостей.

Власну класифікаційну систему видів банкрутства, що дає змогу комплексно охарактеризувати це явище, пропонує Дмитренко А.І. [9, с. 508]. Автор особливу увагу приділяє визначенню чинників, що викликають банкрутство, кожен випадок якого є наслідком поєднання негативного впливу внутрішніх і зовнішніх факторів.

Ще одна класифікація, яка часто використовується у законодавчій і фінансовій практиці, особливо в Російській Федерації, виділяє наступні види банкрутства підприємств [10, с. 26]:

— реальне банкрутство — характеризує повну нездатність підприємства відновити в майбутньому періоді свою фінансову стійкість і платоспроможність у силу реальних втрат капіталу, що використовується. Катастрофічний рівень втрат капіталу не дозволяє такому підприємству здійснювати ефективну господарську діяльність у майбутньому періоді, внаслідок чого воно оголошується банкрутом юридично;

— технічне банкрутство — характеризує стан неплатоспроможності підприємства, викликане суттєвим простроченням його дебіторської заборгованості. При цьому розмір дебіторської заборгованості перевищує розмір кредиторської заборгованості підприємства, а сума його активів значно перевершує обсяг його фінансових зобов'язань. Технічне банкрутство при ефектив-

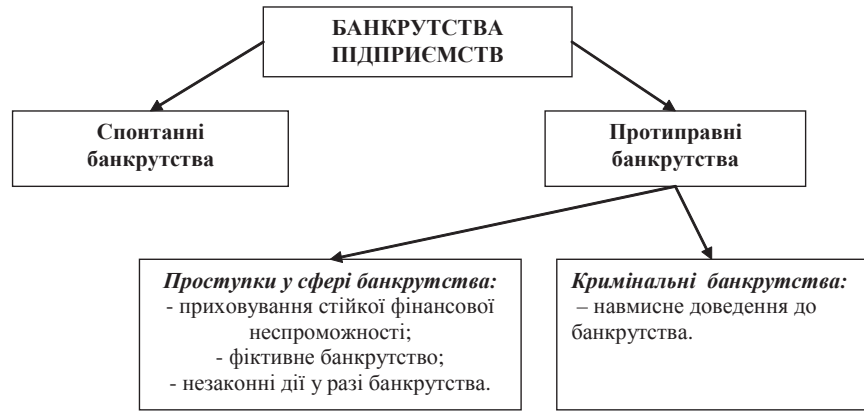

Рис. 1. Види банкрутств в економіці України

ному антикризовому управлінні підприємством, включаючи його санування, зазвичай не призводить до юридичного банкрутства;

— умисне банкрутство — характеризує навмисне створення (або збільшення) неплатоспроможності підприємства його керівником або власником; завдання економічного збитку підприємству в особистих інтересах або в інтересах інших осіб; свідомо некомпетентне фінансове управління. Виявлені факти навмисного банкрутства переслідуються в кримінальному порядку;

— фіктивне банкрутство характеризує свідомо помилкове оголошення підприємством про його неспроможність з метою введення в оману кредиторів для одержання від них відстрочки (розстрочки) виконання своїх кредитних зобов'язань.

У будь-якій країні з ринковою економікою банкрутство є одним з інструментів природного процесу реструктуризації економіки. Однак у Україні банкрутство підприємств стало самостійним видом бізнесу, який спеціалізується на протиправних банкрутствах. Все більшого поширення набувають банкрутства, пов'язані з протиправним використанням інституту банкрутства.

Слід зазначити, що поняття протиправного банкрутства різними дослідниками тлумачиться по-різному. Так, наприклад, А.В. Смірнов вводить термін кримінального банкрутства як процедури, що характеризує ухилення від податків, який можна зіставити з терміном "навмисне банкрутство", а С. В. Акімов використовує поняття "вороже банкрутство", визначаючи його як банкрутство з метою відбирання активів.

Кримінальні банкрутства є феноменом з кількома невідомими, які слід виявити і обґрунтувати для того, щоб відповідальність за них могла наступити. Господарська діяльність будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності є багатоплановою, отримання і надання кредитів і укладення угод не завжди виявляються вигідними і вдалими. Оскільки чітких рецептів ведення бізнесу не існує, то неможливо законодавчо встановити однозначні обов'язкові рамки підприємницької діяльності. У зв'язку з цим іноді важко буває встановити доречність тих чи інших дій господарюючих суб'єктів при банкрутстві, які спричинили нанесення великого збитку. Крім того, злочинними дії підприємців у сфері банкрутства стають при наявності причинного зв'язку між самими діями та їх наслідками, що виражаються в майновому збитку.

Автором вивчені думки фахівців з даного питання. Припущення, що у реальному господарському процесі банкрутство підприємств зазвичай є результатом спільного і одночасного впливу багатьох факторів є цілком виправданим (рис. 1).

На нашу думку, банкрутства, що мають місце в економіці України, слід розділяти на спонтанні (викликані спільним впливом зовнішніх та спонтанних внутрішніх факторів) і протиправні (ті, що викликані внутрішніми протиправними (навмисними) факторами).

Слід зазначити, що для української дійсності спонтанне банкрутство більшою мірою визначається зовнішніми факторами — політичною і економічною нестабільністю, дерегульованістю фінансового механізму, інфляційними процесами і меншою мірою внутрішніми. Для протиправних банкрутств у більшій мірі характерний вплив групи внутрішніх факторів, зокрема протиправних (навмисних). Інколи, ці фактори підсилюються зовнішніми та спонтанними внутрішніми факторами.

Протиправні банкрутства, на думку автора, в свою чергу, слід розділити на:

— кримінальні банкрутства — злочини, які полягають у навмисному доведенні підприємства до банкрутства. Згідно ст. 219 КК України [11], доведення до банкрутства представляє собою факт доведення до банкрутства, тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення громадянином-засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредиторам. Матеріальна шкода вважається великою, якщо вона у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян;

— проступки у сфері банкрутства — це всі інші правопорушення в сфері банкрутства, не визнані злочинами. Вони характеризуються меншим ступенем суспільної небезпечності і включають:

а) приховування стійкої фінансової неспроможності — умисне приховування стійкої фінансової неспроможності шляхом подання недостовірних відомостей, що завдає великої матеріальної шкоди кредиторам;

б) незаконні дії у разі банкрутства — умисне приховування майна, відомостей про майно, передача майна в інше володіння або його відчуження чи знищення, а також фальсифікація, приховування або знищення документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність, якщо ці дії вчинені в період провадження у справі про банкрутство і завдали великої матеріальної шкоди;

в) фіктивне банкрутство — наперед неправдива офіційна заява про фінансову неспроможність виконання вимог з боку кредиторів і зобов'язань перед бюджетом, якщо такі дії завдали великої матеріальної шкоди кредиторам або державі.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗРОБОК

Важливим етапом у дослідженні банкрутства є виявлення причин втрати платоспроможності. Фактори,

що призводять до кризи, тісно взаємопов'язані та утворюють складну систему причинно-наслідкових зв'язків. У статті на основі аналізу літературних джерел запропонована класифікація причин виникнення неплатоспроможності підприємств. На мікрорівні виділено дві основні підгрупи факторів, які можуть призвести дане підприємство до банкрутства: протиправні (навмисні), та спонтанні. Проаналізувавши причини банкрутства суб'єктів господарювання та спираючись на норми чинного українського законодавства, автором систематизовано види банкрутств та запропоновано видову класифікацію банкрутств підприємств в Україні.

Література:

1. Крикун В.Б. Інститут банкрутства як інструмент державного регулювання національної економіки // Економіка і держава. — 2005. — № 9. — С. 9—12.
 2. Бокарева Л. Г. Об эффективности института банкротства в России и государственного контроля в сфере банкротства // Общество и экономика. — 2006. — № 6. — С. 119.
 3. Рукинов М.В. Рейдерство, криминальное банкротство и корпоративный шантаж: иерархия понятий // Материалы работы весенней конференции молодых ученых экономистов. — Санкт-Петербург: ОЦЭиМ, 2008. — С. 99—101.
 4. Степанов В.В. Несостоятельность (банкротство) в России, Франции, Англии, Германии. — М., 1999.
 5. Мартыненко В.П. Классификация основных факторов несостоятельности (банкротства) предприятий питания // Актуальні науково-методичні проблеми в підготовці спеціалістів вищої кваліфікації для торгівлі і харчування: збірник наукових праць. Частина 2. — Харків, ХДАТОХ, 1998. — С. 61—63.
 6. Гук О.В. Сутність та причини банкрутств підприємств // Вісник національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. — 2006. — № 575. — С. 58—64.
 7. Сухарев П.М., Возіянова Н.Ю. Основи причинно-видової класифікації банкрутства в Україні // Торгівля і ринок України. Тематичний збірник наукових праць з проблем торгівлі і громадського харчування. Випуск 8. Том 1. — Донецьк: ДонДУЕТ, 1999. — С. 137—141.
 8. Прыкина Л.В. Экономический анализ предприятия: учеб. для вузов. — М., 2001. — С. 27.
 9. Дмитренко А.І. Сучасні аспекти класифікації та причин банкрутства // Стратегія економічного розвитку України: наук. зб. — Вип. 2 (9). — К.: КНЕУ. — С. 505—510.
 10. Яшин Л.Н. Прогнозирование банкротства и разработка антикризисной программы предприятия // Приложение к журналу "Антикризисное и внешнее управление". — 2007. — № 2.
 11. Кримінальний кодекс України, ВРУ; Закон від 05.04.2001 № 2341-III.
 12. Гурков И., Авраамова Е. Стратегия выживания промышленных предприятий в новых условиях // Вопросы экономики. — 2002. — № 6. — С. 19—27.
- Стаття надійшла до редакції 08.04.2013 р.